

МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто сутність, об'єкти та суб'єкти моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств. Розроблено основні етапи моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств.

Ключові слова: підприємство, розвиток, соціально-економічний розвиток, моніторинг.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, який характеризується високою швидкістю змін, нестабільністю та невизначеністю, для забезпечення безперервного процесу соціально-економічного розвитку кожне підприємство повинне прагнути до раціонального використання ресурсів, підвищення прибутковості виробництва, поліпшення якості продукції і задоволення соціальних потреб своїх працівників і населення території, на якій воно функціонує. Разом з тим соціально-економічний розвиток підприємств є достатньо складним процесом, оскільки покликаний відображати, з одного боку, рівень досягнення цілей і інтересів господарюючого суб'єкта, а з іншого – роль підприємства в досягненні цілей соціально-економічної системи більш високого рівня (району, міста, регіону). Тому можна сказати, що ефективність реалізації системи управління соціально-економічним розвитком підприємств багато в чому залежить від моніторингу соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вже наголошувалося в наших попередніх роботах [1, с. 68; 2, с. 156], соціально-економічний розвиток підприємства можна представити як сукупність кількісних і якісних змін, які забезпечують перехід підприємства на більш високий соціально-економічний рівень. У загальному виді моніторинг (від лат. *monitor* – застережний) – метод дослідження об'єкту, що припускає відстеження і контроль його діяльності (функціонування) з метою прогнозування останньої [3, с.681]. Моніторинг використовується у багатьох різних науках, таких, як екологія, політика,

економіка, освіта, медицина, соціологія, право та ін., і кожна з них вкладає свій зміст у його визначення.

Наприклад, під моніторингом навколишнього природного середовища розуміється комплексна система довгострокових спостережень з метою оцінки та прогнозу змін стану біосфери або її окремих компонентів під впливом антропогенних дій, попередження про критичні ситуації, що створюються, шкідливі або небезпечні для здоров'я людей, інших живих організмів і їхніх співтовариств [4, с. 16].

Політичний моніторинг [5, с. 343] – це відстеження, оцінка стану і прогноз політичних процесів, подій з зв'язку з діяльністю політичних сил, партій, рухів та існуючих держав, порівняння результатів постійних спостережень для отримання обґрунтованих уявлень про їхній дійсний стан, тенденції їхнього розвитку.

Якщо ж розглядати моніторинг з економічної точки зору, слід перш за все звернутися до словників і енциклопедій. Так, Економічний енциклопедичний словник [6, с. 526] трактує моніторинг як безперервне спостереження і аналіз діяльності економічних об'єктів. А.Н. Азріліян [7, с.600] визначає моніторинг як спостереження, відстеження, аналіз, і оцінку діяльності якого-небудь явища чи об'єкту. У Великому економічному словнику [8, с.404] моніторинг трактується як спостереження, оцінка і прогноз стану якогось явища чи процесу, аналіз їхньої діяльності як складова частина управління.

Визначення поняття «моніторинг» з економічної точки зору залежить також від сфери його існування. Так, моніторинг конкурентного середовища розуміється [9,

с. 268] як комплекс взаємозалежних дій, спрямованих на постійний контроль за станом факторів конкурентного середовища підприємства і розробку засобів адаптації до їхніх змін, що ґрунтуються на своєчасній оцінці й прогнозуванні ключових процесів у даному середовищі на базі отриманої інформації.

Моніторинг розвитку виробничих систем [10, с.29] представляється як спеціально організоване спостереження, яке дозволяє перманентно відстежувати динаміку процесів розвитку виробничих систем, оцінюючи адекватним чином значимі наслідки від реалізації будь-яких управлінських дій в рамках реалізації стратегії, та ідентифікувати стійким напрямом розвитку.

Податковий моніторинг [11, с. 387] представляє собою механізм постійного спостереження за поточними результатами здійснення податкової політики, який розробляється на підприємстві в умовах постійних змін чинного законодавства та впливу зовнішніх чинників. Головною метою податкового моніторингу є своєчасний вияв відхилень фактичних сум сплачених податків від запланованих, вияв причин, які визначають ці відхилення, та розробка пропозицій щодо відповідного коригування окремих напрямів.

А.А. Пересада [12, с. 233-234] механізм проведення постійного нагляду та контролю за процесом освоєння інвестицій називає моніторингом інвестиційних проектів. При цьому він виділяє маркетинговий моніторинг (проводиться з метою забезпечення своєчасних поставок на будову матеріально-технічних ресурсів), фінансовий моніторинг (приводиться інвестором, замовником, фірмою девелопером за його дорученням, а також іншими учасниками проекту на першому етапі освоєнні інвестицій), технічний моніторинг (проводиться з метою забезпечення відповідності планових і конструктивних рішень, прийнятих у будівельній та технологічній частинах

проекту, вимогам ДБН, держстандартів, технічних умов).

Система моніторингу організаційно-економічного механізму розвитку стратегічного потенціалу [13, с. 174] – це інформаційна модель, яка об'єднує стратегічне урахування, планування потенціалу, аналіз і контроль з метою ефективного забезпечення інформацією для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Соціально-економічний моніторинг є достатньо новим методом науково-практичної діяльності, мета якого полягає в отриманні і обробці попереджувачої інформації про стан системи і тенденції її розвитку [14, с. 39]. Отже, моніторинг у загальному розумінні об'єднує в собі такі найважливіші функції управління як спостереження, оцінювання та контроль і забезпечує своєчасність прийняття управлінських рішень за його результатами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел [1 – 14] свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення понять «моніторинг» і «моніторинг соціально-економічного розвитку підприємств». Тому **метою статті** є визначення сутності й основних етапів моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг соціально-економічного розвитку підприємств представляє собою процес постійного спостереження і оцінювання змін, що відбуваються у соціально-економічному розвитку підприємств з метою прийняття своєчасних і виважених управлінських рішень.

Об'єктом моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств є фактори, за рахунок яких досягається певний рівень соціально-економічного розвитку підприємств (рис. 1). Суб'єктами ж виступають люди, які і є за своєю суттю підприємством.

Рис. 1. Об'єкти моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств

Впровадження системи моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств складається з двох великих етапів: на першому етапі система моніторингу формується і впроваджується у життя; на другому – відбувається її корегування з урахуванням виявлених недоліків і тенденцій розвитку зовнішнього середовища.

Спочатку моніторинг соціально-економічного розвитку підприємств проводиться за обмеженим колом показників, яке у подальшому розширюється залежно від ситуації, що склалась на даний момент часу. Тобто критерії і показники оцінювання з часом можуть змінюватись і порівнюватись з іншими підприємствами. Схематично процес моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств наведено на рис. 2.

Отже, пропонується схема здійснення моніторингу соціально-економічного розвитку підприємства буде здійснюватись наступним чином: на першому етапі моніторингу виявляються проблеми і можливі відхилення у соціально-економічному розвитку підприємства; на основі виявлених проблем формується система критеріїв і

показників, необхідних для оцінювання ситуації, що склалась.

Наступним етапом є збір зовнішньої та внутрішньої інформації, необхідної для розрахунку оціночних показників; отримана інформація обробляється (систематизується і впорядковується у розрізі джерел інформації, об'єктів її отримання, каналів розподілу и т.п.) і розраховуються оціночні показники, на основі яких виявляються відхилення у соціально-економічному розвитку підприємства. Якщо відхилень не виявлено, приймається рішення про невтручання в систему управління соціально-економічним розвитком підприємства, у протилежному ж випадку з'ясовуються причини цих відхилень; на основі з'ясованих причин відхилень розробляються сценарії можливих напрямків подальшого соціально-економічного розвитку підприємства; розглянувши можливі сценарії подальшого соціально-економічного розвитку підприємства, керівництво приймає відповідні управлінські рішення.

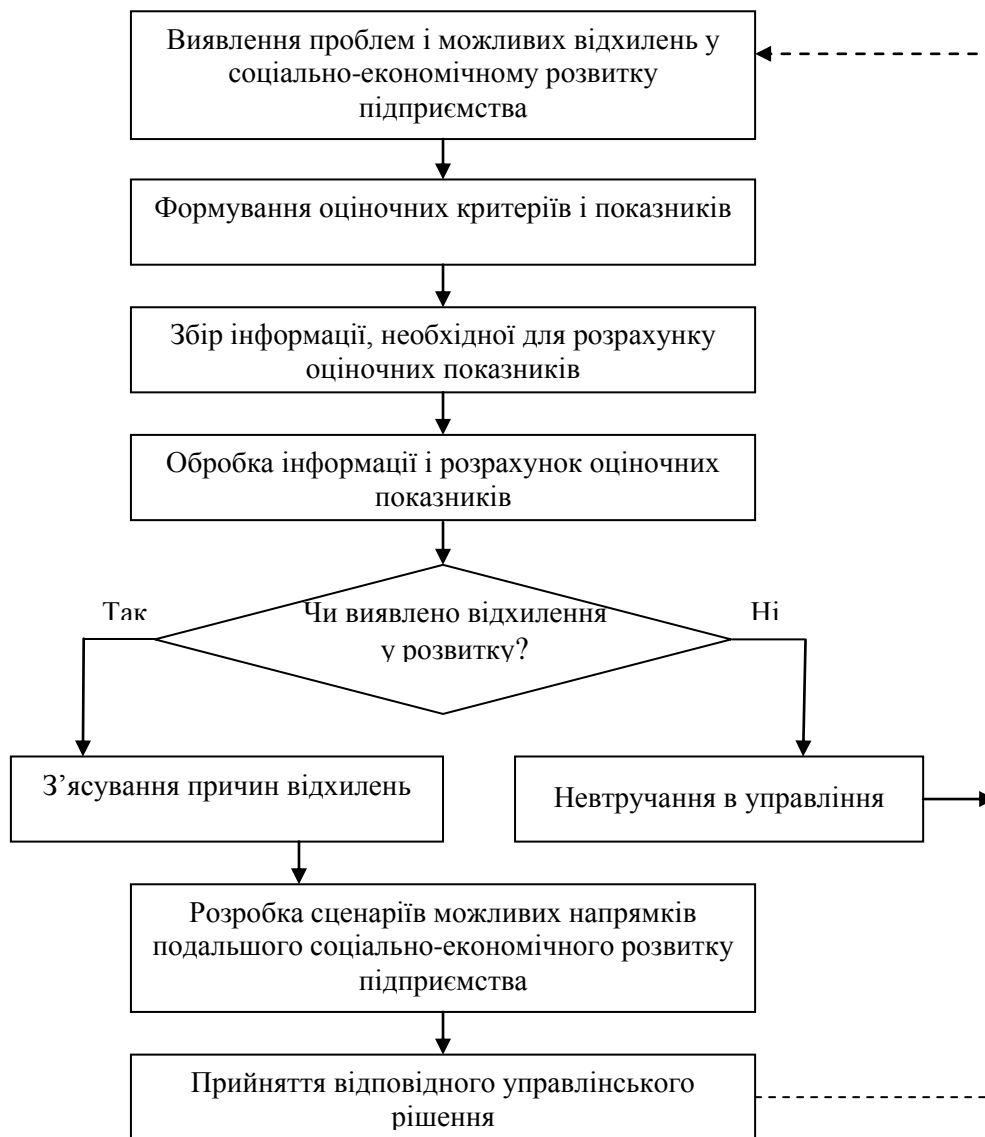

Рис. 2. Схема процесу моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств

Послідовність етапів моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств, наведена на рис. 2, дасть змогу підприємству звести до мінімуму помилки і мінімізувати ризики у майбутньому. Перевагою запропонованої системи є те, що вона орієнтована на уникнення помилок, своєчасне реагування на усілякі зміни зовнішнього середовища і досягнення позитивних результатів у майбутньому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, запропонована система моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств здатна забезпечити усією необхідною інформацією власників і

менеджерів підприємства. Саме результати моніторингу є базою для формування ефективних управлінських рішень, направлених на досягнення поставлених цілей і отримання соціально-економічного ефекту. Подальші дослідження будуть спрямовані на практичне впровадження запропонованої системи моніторингу соціально-економічного розвитку на підприємствах машинобудівної галузі.

Література

1. Калинеску Т.В., Гречишкіна Е.А.¹ Проблемы социально-экономического развития предприятий в условиях экономического кризиса // Научный информационный журнал «Бизнес Информ». – 2009. – №4 (1). – С. 66 – 69
2. Гречишкіна О.О. Концептуальні засади управління соціально-економічним розвитком підприємства // Економічний простір: Збірник наукових праць. – №28/2. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С. 154 – 158.
3. Социологическая энциклопедия: В 2 т. Т.1 / Руководитель научного проекта Г. Ю. Семгин. – М.: Мысль, 2003. – 694 с.
4. Ашихмина Т. Л. Экологический мониторинг / Т. Л. Ашихмина. – Изд. 4-е. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. – 416 с.
5. Управление организацией: Энциклопедический словарь. – М.: Издательский Дом ИНФРА-М, 2001. – X, 822 с.
6. Кураков Л. П. Экономический энциклопедический словарь / Л. П. Кураков, В.Л. Кураков, А. Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2005. – 1030 с.
7. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
8. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2002. – 895 с.
9. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, професора Іванова Ю.Б., д-ра екон. наук, професора Тищенко О.М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 384 с.
10. Переяслова И.Г. Методологические аспекты построения организационно-экономического мониторинга развития производственных систем // Вестник ЮРГТУ (НПИ). – 2008. – №1. – С. 28 – 33.
11. Основи оподаткування: Навчальний посібник / Т.В. Калинеску, О.М. Антіпов, Г.М. Бурлуцька, Т.М. Чернякова, М.М. Соловей, М.Б. Харківський; Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. Т.В. Калинеску. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2007. – 416 с.
12. Пересада А.А. Інвестування: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 250 с.
13. Калинеску Т.В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: Монографія / Т.В. Калинеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2007. – 272 с.
14. Хореев А. И. Мониторинговый анализ как информационная основа социально-экономического управления предприятием (на примере Воронежской области) / А. И. Хореев, В. П. Воронин и др. // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – №3. – С. 39 – 47.

*Стаття подана
13.12.2010 р.*

¹ До травня 2009 року Недобєга О.О. публікувалася під прізвищем Гречишкіна О.О.